

Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Finansal Araçların Raporlanması

Caner Atış¹

Özet

Muhasebe işletmenin dilidir ve finansal bilgiler bu dil kullanılarak finansal tablolar aracılığıyla ilişkili taraflara sunulurlar. Dünyanın çeşitli ülkelerinden kişi ve kurumların işletmelerin sunduğu finansal tabloları kullanmaya başlamaları ile bu tabloların evrensel bir dil kullanılarak sunulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları bu ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Bu standartların temel amacı, ihtiyaca uygun bilginin gerçeğe uygun bir şekilde sunulmasıdır. Finansal araçlar işletmelerin mali tablolarında önemli bir yer kaplamaktadır. Nakit varlıklardan özsermayeye dayalı finansal araçlara kadar çok çeşitli finansal araçların yanı sıra bu araçlar üzerine düzenlenen türev araçlar mevcuttur. Finansal piyasaların gelişmesi ile geleneksel finansal araçlara yenileri eklenmiştir. Finansal tabloların ihtiyaca ve gerçeğe uygun bilgi sunabilmesi için diğer finansal tablo kalemleri gibi finansal araçların da bu ihtiyacı karşılayacak şekilde raporlanmaları gerekmektedir. Finansal araçlarla ilgili standartlar TMS 32, TMS 39, TFRS 7 ve TFRS 9 standartlarıdır. Finansal araçlar çoğu zaman karmaşık olabilmekte ve raporlanmaları için birtakım varsayımlara ve tahminlere dayalı hesaplamalar gerektirmektedirler. Ayrıca, finansal araçlarla ilgili birden fazla standart olması ve bazı finansal araçların diğer standartlar kapsamında da yer alması finansal araçların raporlanmasını daha karmaşık hale getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, finansal araçlarla ilgili standartları örneklerle destekleyerek anlaşılır bir şekilde açıklamaktır. Çalışmada, temel kaynak olarak Kamu Gözetim Kurumunun yayınlamış olduğu TFRS 2023 Seti (Mavi Kitap) kullanılmıştır. Bu çalışmada, türev araçlar kapsam dışında tutulmuştur.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi – İİBF, caneratis@mersin.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3502-7644

1. Giriş

Finansal araçlar; finansal varlık, finansal borç, öz kaynağa dayalı finansal araçlar ve korunma muhasebesi araçları şeklinde karşımıza çıkabilmekte ve geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle birden fazla standarda konu olmuşlardır. Daha önce TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme standardı ve bunu destekleyen TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum ve TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar standartlarına göre uygulama yapılırken TMS 39 yerini TFRS 9 Finansal Araçlar standardına bırakmıştır.

Her standart, ihtiyaca uygun ve faydalı bilginin finansal tablo kullanıcılarına sunulabilmesi için finansal tablo kalemlerinden bir kısmının raporlama ilkelerini belirlemektedir. Bu bağlamda, TFRS 9 Finansal Araçlar standardı da finansal tablo kalemlerinden finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin raporlama ilkelerini belirleyerek finansal tablo kullanıcılarının işletmenin bu kalemlerden elde edeceği nakit giriş ve çıkışlarının tutar, zamanlama ve belirsizliği ile ilgili sağlıklı değerlendirme yapabilmelerini amaçlamaktadır.

TMS 32, finansal araçların varlık, borç ya da özkaynağa dayalı finansal araç olarak ve bunlara ilişkin faiz, kar payı ile her türlü kayıp ve kazançların sınıflandırılması, bu araçlara ilişkin finansal varlık ve borçların netleştirilmesi gerektiğinde bunun ne şekilde yapılacağına ilişkin ilkeleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

TFRS 7, finansal tablo kullanıcılarının sağlıklı değerlendirme yapabilmeleri için gerekli olan finansal araçların işletmenin finansal durumu ve performansı açısından önemi, bu araçlar nedeniyle maruz kalınan riskler ve bu risklerin yönetilme şekline ilişkin bilgilerin işletme finansal tablolarında kamuoyuna açıklanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu üç standart birbirlerini tamamlar.

Bazı finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin başka standartlar mevcuttur. TFRS 9, ilgili standartlarda bulunan bazı istisnalar hariç bu finansal araçlara uygulanmaz (TFRS 9, 2.1 - 2.7 paragrafları).

Bağlı ortaklıklardaki, iştiraklerdeki ve iş ortaklıklarındaki paylar, TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar, TMS 27 Bireysel Finansal Tablolar ve TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar standartlarında düzenlenmiştir. Bu standartların bazı hükümleri bu payların muhasebeleştirilmesinde TFRS 9'un tamamen ya da kısmen uygulanmasını zorunlu tutmadığı ya da izin vermediği sürece TFRS 9 uygulanmaz. Bu paylar üzerine türev ürünler düzenlenebilir. Bu durumda, bu paylar TMS 32 madde 11 (d) bendine göre işletmenin kendi özkaynak aracı değilse, bu türev ürünlere TFRS 9 uygulanır.

Kural olarak TFRS 16 Kiralamalar standardına göre oluşan varlık ve yükümlülükler için TFRS 9 uygulanmaz. Ancak, kiraya veren tarafından muhasebeleştirilen finansal kiralama ve faaliyet kiralaması alacakları TFRS 9'un finansal tablo dışı bırakma ve değer düşüklüğü, kiralayan tarafından mali tablolara alınan kira yükümlülükleri ise sadece finansal tablo dışı bırakma (değer düşüklüğü olmayacağından) hükümlerine tabidir. Ayrıca, kiralama işlemlerinde saklı türev ürünler varsa TFRS 9'un saklı türev ürünlerle ilgili hükümlerine tabidir.

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar standardında işverenin çalışanlara sağlanan fayda planları nedeniyle muhasebeleştirdikleri varlık ve yükümlülükler TFRS 9 kapsamında değildir.

TFRS 17 Sigorta Sözleşmeleri kapsamındaki sözleşmelerden kaynaklanan hak ve yükümlülükler de TFRS 9 kapsamı dışındadır. Ancak, TFRS 16'da olduğu gibi sigorta sözleşmelerinde saklı türev ürünlerin söz konusu olması durumunda bu türev ürünlere TFRS 9 uygulanır. TFRS 17'nin kapsamına giren bazı sözleşmeler yatırım bileşenlerinin ayrıştırılmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda, sözleşmenin isteğe bağlı katılım özelliği bulunan bir yatırım sözleşmesi olmaması kaydıyla, ayrıştırılan yatırım bileşenlerine TFRS 9 uygulanır.

TFRS 9 EK B Bölüm 2 (B2), bu standardın kapsamına girmeyen finansal araçlar ile ilgili açıklamalar ı içermektedir.

2. Finansal Araçlar

Finansal araçlara ilişkin tanımlara TFRS 32 Finansal Araçlar: Sunum standardında yer verilmiştir. TFRS 32, 01/01/2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere Kurul Kararı olarak 15/01/2019 tarihli ve 30656 sayılı Resmî Gazete'de (mükerrer) yeniden yayımlanmıştır.

TMS 32 11-14 arasındaki maddelerde tanımlara yer verilmiştir. Madde 11'de standartta geçen finansal araç, finansal varlık, finansal borç, özkaynağa dayalı finansal araç, gerçeğe uygun değer ve satım opsiyonu bulunan finansal araç tanımlarına yer verilmiştir. Bu tanımlara ilişkin açıklamalara ise bu standardın ayrılmaz bir parçası olan uygulama rehberinde (UR3 - UR23 paragrafları) yer verilmiştir. Ayrıca TFRS 9 EK A'da finansal araçlarla ilgili uygulamalarda kullanılan tanımlara yer verilmiştir.

Finansal aracın bir sözleşmeden kaynaklanması ve sözleşme sonucunda bir işletmenin finansal varlığı artarken karşı işletmenin finansal borcu ya da özkaynağa dayalı finansal aracının artması gerekir. Bu Standartta geçen "sözleşme" ve "sözleşmeye dayalı" terimleri ile en az iki taraf arasında

düzenlenen, ekonomik sonuçları açık olan, genellikle yasal yaptırımları nedeniyle tarafların kaçınma ihtimallerinin hiç olmadığı ya da çok az olduğu sözleşmeler kastedilmektedir. Sözleşmelerin çok değişik şekillerde düzenlenebilmeleri nedeniyle bu sözleşmelere dayalı finansal araçlar da çok değişik biçimlerde olabilirler ve yazılı olmaları da gerekmez (TMS 32, md.13). Bu Standartta ifade edilen “işletme” terimi; bireyleri, ortaklıkları, anonim şirketleri, vakıfları ve devlet kurumlarını içerir (TMS 32 md.14).

Standartta, madde 11’de 4 başlık altında (a - d bentleri) finansal varlıkların aşağıda açıklanan varlıklardan herhangi biri olabileceği ifade edilmiştir:

(a) Para (nakit) bir değişim aracıdır ve bütün finansal işlemler para cinsinden mali tablolara yansıtılırlar. Bu nakit, işletmenin kasasında değil de bir banka ya da finansal kuruluşun kasasında olsa da durum değişmez. Çünkü işletmeye, mevduat sözleşmesine dayalı olarak nakit çekme, finansal bir borcun ödenmesi için çek ya da benzer bir araç keşide etme hakkını sağlar (TMS 32, UR3). Bu nakit, raporlama para birimi ya da başka bir para birimi olabilir.

(b) Başka bir işletmenin özkaynağına dayalı bir finansal araç TMS 28, TFRS 10 gibi başka bir standart kapsamında değilse TMS 32 açısından finansal varlık olarak tanımlanır.

(c) Düzenlenen sözleşmenin, işletmeye başka bir işletmeden nakit ya da başka bir finansal varlık alma hakkı ve potansiyel olarak işletmenin finansal varlık ya da borçlarını kendi lehine olan koşullarda bir işletme ile takas etme hakkı vermesi.

Diğer işletmelerin ihraç ettiği tahvil ve benzeri borçlanma araçları, alacaklar, hisse senedi opsiyonları, rüçhan hakkı kuponları, katılma intifa senetleri ile işletmenin lehine olması durumunda işletmeye finansal varlık ve borçlarını başka bir işletme ile takas etme ya da satın alma hakkı veren türev araçlar (Örten, Kaval, Karapınar, 2019: 301-302).

(d) İşletmenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek ya da ödenebilecek olması koşuluyla,

(i) İşletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını almak zorunda bırakan ya da bırakabilecek türev olmayan bir sözleşme veya

(ii) Ödemenin, işletmenin özkaynağına dayalı belirli sayıda finansal araç, nakit veya bir diğer finansal varlığının takası dışındaki bir şekilde yapılacağı ya da yapılabileceği bir türev sözleşme.

Finansal borçlar ise TFRS 32 standardına göre aşağıdaki borçlardan herhangi biri olarak tanımlanmıştır:

Düzenlenen sözleşme, işletmeye başka bir işletmeye nakit ya da başka bir finansal varlık verilmesini gerektiriyor ya da finansal varlıkların/borçların potansiyel olarak işletmenin aleyhine olan koşullarda takas edilmesine ilişkin hükümler içeriyorsa finansal borç olarak tanımlanır.

Finansal borç olması için ödemenin mutlaka nakit ya da başka bir finansal varlıkla yapılması gerekmez. Sözleşme gereği işletmenin ödemeyi özkaynak aracıyla yapmak zorunda olması ya da yapılabilmesi durumunda da finansal borç söz konusudur. Bu tür sözleşmeler, işletmenin ödemeyi zorunlu olarak değişken sayıda özkaynak aracıyla yapmak zorunda olduğu ya da yapabileceği türev olmayan sözleşmeler veya ödemenin belirli miktarda özkaynak aracı ile nakit ya da başka bir finansal varlığın takası suretiyle değil başka şekilde yapılmasını gerektiren türev sözleşmeler olabilir.

Aşağıda finansal varlıklar ve borçlarla ilgili uygulama rehberinde bulunan bazı açıklamalara yer verilmiştir:

TMS 32, UR4 paragrafı, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin bilinen örnekleri; ticari alacak ve borçlar, alacak ve borç senetleri, kredi alacak ve borçları, alacak ve borç tahvilleri şeklinde sıralamıştır. Her durumda, sözleşmenin taraflarından birinin sözleşmeden doğan nakit alma hakkı ile diğer tarafın buna karşılık gelen ödeme yükümlülüğü ile eşleştirildiğini ifade etmiştir.

Stoklar, maddi duran varlıklar gibi maddi varlıklar ile patent, ticari marka gibi maddi olmayan varlıklar finansal varlık değildir. İşletmenin bu varlıklar üzerinde kontrolünün olması, işletmenin bu varlıkları kullanarak nakit girişi sağlamasına ya da başka bir finansal varlık elde etmesine olanak sağlar. Ancak, finansal varlık olmanın şartı olan, nakit ya da başka bir finansal varlık elde etmeye yönelik, sözleşmeden kaynaklanan bir hak sağlamaz (TMS 32, UR10).

Peşin ödenmiş giderler, verilen sipariş avansları gibi varlıklar, işletmeye nakit ya da başka bir finansal varlık elde etmeye yönelik bir hak değil bir hizmet ya da bir mal alma hakkı sağlar. Bu nedenle finansal varlık olarak sınıflandırılmazlar. Benzer şekilde, finansal durum tablosunun pasif tarafında yer alan ertelenmiş gelir (gelecek aylara/yıllara ait gelirler), teminat yükümlülükleri gibi kalemler de finansal borç değildir. Çünkü burada söz konusu olan yükümlülük, sözleşmeden kaynaklanan bir nakit ya da başka bir finansal varlık ödeme yükümlülüğü değil, mal ya da hizmet verme şeklinde ödenen yükümlülüklerdir (TMS 32, UR11).

Herhangi bir sözleşmeden kaynaklanmayan varlık ve yükümlülükler, finansal varlık veya finansal borç değildir. Bu bağlamda, ödenecek vergi ve

fonlar, ödenecek sosyal güvenlik kesintileri finansal borç değil, KDV alacakları da finansal varlık değildir. TMS 12 Gelir Vergileri standardı gelir üzerinden alınan vergilerin muhasebeleştirilmesine yönelik olarak çıkarılmıştır (bkz. TMS 32, UR12).

Özkaynağa (hisse senedine) dayalı finansal araç, işletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı/hakkı gösteren sözleşmedir. TMS 32, UR13 ve UR14 maddelerinde özkaynağa dayalı finansal araçlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Gerçeğe uygun değer ise TFRS 13'te de tanımlandığı şekilde, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemde bir varlığın satışında elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır.

TMS 32 bazı terimleri, TFRS 9'un Ek A bölümünde veya TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme standardının 9'uncu paragrafında belirtilen anlamları ile kullanmıştır (TMS 32, md.12).

3. Finansal Tablolara Alma

TFRS 9'da finansal tablolara alma ile ilgili açıklamalara aşağıda yer verilmiştir:

İşletme, B3.1.1 ve B.3.1.2 paragraflarında (uygulama rehberi EK B) açıklandığı gibi, bir finansal varlık ya da yükümlülüğü, sadece finansal araca ilişkin sözleşme şartlarının tarafı olduğunda finansal durum tablosuna alır (TFRS 9, 3.1.1).

B3.1.1 paragrafına göre, işletme finansal varlığın devrinin satış olarak muhasebeleştirilmesini engelleyen türev ürünler haricinde (bkz. B3.2.14 paragrafı), finansal durum tablosunda yer alan türev ürünlere ilişkin sözleşmeye bağlı haklarını varlık, yükümlülüklerini de borç olarak finansal tablolara alır. Bir finansal varlığın devredilmesi, devreden açısından finansal tablo dışı bırakmayı gerektirmiyorsa devralan tarafından da varlık olarak finansal tablolara yansıtılamaz (bkz. B3.2.15 paragrafı).

B3.1.2 paragrafı (a) - (e) bentlerinde, TFRS 9'un 3.1.1 paragrafındaki ilkenin uygulanmasıyla ilgili örnekler yer almaktadır:

(a) İşletme bir sözleşmenin tarafı olur ve bunun sonucunda yasal olarak nakit elde etme hakkı ya da nakit ödeme yükümlülüğü oluşursa, bunlar sırasıyla varlık ve yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.

(b) Genellikle, mal ya da hizmetlere ilişkin kesin taahhüt içeren alım-satım sözleşmelerinden kaynaklanan varlık ve yükümlülükler ancak taraflardan en az birinin ilgili anlaşma şartlarını yerine getirmesi ile finansal tablolara

alınırlar. Sadece bir mal alışına ilişkin sipariş sözleşmesinin yapılması ile finansal işlem gerçekleşmediğinden alıcı varlık satıcı da yükümlülük olarak finansal tablolara almaz. Finansal tabloya alma işlemi, sipariş edilen mal gemiye yükleninceye, teslim edilinceye ya da iade edilinceye kadar ertelenir. Finansal olmayan kalemlerin alım satımına yönelik bir kesin taahhüdün, 2.4 - 2.7 paragrafları uyarınca bu Standartın kapsamında olması durumunda, bu taahhüdün net gerçeğe uygun değeri, taahhüt tarihinde varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır (bkz. B4.1.30(c) paragrafı).

(c) Bu Standart kapsamındaki bir forward sözleşmesi (bkz. 2.1 paragrafı), ödemenin gerçekleştiği tarihte değil, taahhüt tarihinde varlık veya yükümlülük olarak muhasebeleştirilir.

(d) Bu Standart kapsamındaki opsiyon sözleşmeleri (bkz. 2.1 paragrafı), opsiyon hamilinin veya satıcısının ilgili sözleşmenin tarafı haline gelmesi durumunda varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.

(e) Gelecekte yapılması planlanan işlemler, bunların gerçekleşme olasılıklarına bakılmaksızın, işletmeyi herhangi bir sözleşmenin tarafı yapmadıklarından varlık veya yükümlülük değillerdir.

TFRS 9'un, 3.1.2 paragrafına göre, finansal varlıkların normal yoldan alımı veya satımı, işlem tarihinde ya da teslim tarihinde muhasebeleştirme yöntemlerinden biri kullanılarak finansal tablolara alınır ve finansal tablo dışı bırakılır (bkz. B3.1.3 - B3.1.6 paragrafları).

Bu Standart uyarınca aynı şekilde sınıflandırılmış tüm finansal varlıkların her türlü alış ve satış işlemlerine, aynı yöntem tutarlı biçimde uygulanır.

Ticari işlem tarihi, işletmenin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir. Bu yöntemde, işletme bir varlığı almayı taahhüt ettiği tarihte, söz konusu varlığı ve bu varlığa ilişkin ödeme yükümlülüğünü muhasebeleştirir. Varlık satış taahhüdünde ise, satılan varlığın finansal tablo dışı bırakılması ve satıştan kaynaklanan kazanç ya da kayıp ile alacağın muhasebeleştirilmesi işlem tarihinde yapılır. Genellikle, mülkiyetin el değiştirmesinin söz konusu olduğu durumlarda, teslim tarihine kadar varlık ve buna bağlı yükümlülük üzerinde faiz tahakkuk etmeye başlamaz (TFRS 9, B3.1.5).

Teslim tarihi, bir varlığın işletmeye teslim edildiği veya işletmenin teslim ettiği tarihtir. Bu yöntemde, varlık teslim tarihinde alıcı tarafından finansal tablolara alınırken satıcı tarafından finansal tablo dışı bırakılır ve satıştan kaynaklanan kazanç ya da kayıp muhasebeleştirilir (TFRS 9, B3.1.6).

Bir sözleşmede işlem tarihi ile teslim tarihi arasında sözleşme değerinde ortaya çıkacak değişimlerin net olarak ödenmesine izin veren veya bunu

zorunlu kılan bir sözleşme, normal yoldan alım ya da satım değil türev ürün özelliği taşırlar ve değerleri ancak teslim tarihinde netleşir. Bu nedenle, böyle bir sözleşme, ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönemde türev ürün olarak muhasebeleştirilir (TFRS 9, B3.1.4).

4. Sınıflandırma ve Ölçme

İşletme, finansal bir varlığı ilk defa finansal tablolara alması sırasında TFRS 9, 4.1.1 - 4.1.5 paragraflarına göre sınıflandırır ve 5.1.1 - 5.1.3 paragraflarına göre ölçer.

Finansal varlıkların sınıflandırılması, finansal varlığın sağladığı nakit akışı ile işletmenin finansal varlıklarını yönetmek için kullandığı iş modeline göre yapılır (TFRS 9, 4.1.1). Buna göre, TMS 39'daki dörtlü sınıflandırma yerine itfa edilmiş maliyet ve gerçeğe uygun değer olmak üzere ikili sınıflandırma geçerlidir. Gerçeğe uygun değer yaklaşımına göre sınıflandırılan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişimleri kar veya zarara ya da diğer kapsamlı gelire yansıtılabilir. Bunun istisnası 4.1.5 paragrafında açıklanmıştır. Buna göre, tanımlanan finansal varlık ve yükümlülüklerin farklı şekilde ölçülmesi, bunlara ilişkin kazanç ve kayıpların finansal tablolara farklı şekilde alınması bir tutarsızlığa (muhasebe uyumsuzluğu) neden olabilir. Bu tutarsızlığı tamamen ya da önemli ölçüde engellemek amacıyla bir finansal varlık ilk defa finansal tablolara alınırken geri dönülemez bir şekilde gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak tanımlanabilir.

Örneğin, bir finansal araç ile ilgili varlığın gerçeğe uygun değerle, yükümlülüğün ise itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçülen olarak sınıflandırılması (TFRS 9, B4.1.29 - B4.1.32).

İşletmenin kullandığı iş modelleri standardın ekinde (EK B: Uygulama Rehberi, Bölüm 4: Sınıflandırma); finansal varlıkları sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek için elde tutmayı amaçlayan iş modeli, finansal varlıkların sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve satılmasını amaçlayan iş modeli ve diğer iş modelleri şeklinde açıklanmıştır.

Bir finansal varlık, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutuluyorsa ve sözleşme şartları belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara üzerinden hesaplanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açıyorsa itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür (TFRS 9, 4.1.2).

Bir finansal varlık ile ilgili sözleşme şartları; belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara üzerinden hesaplanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açıyor ve işletme bu finansal varlığı hem sözleşmeye bağlı

nakit akışlarının tahsil etmeyi hem de satmayı amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutuyorsa, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülür (TFRS 9, 4.1.2.A).

TFRS 9, B4.1.1 - B4.1.26 paragrafları, 4.1.2 ve 4.1.2A paragraflarındaki şartların nasıl uygulanacağına ilişkin rehberlik sağlamaktadır.

İşletme, finansal bir varlığı ilk defa finansal tablolara alması sırasında 5.1.1 - 5.1.3 paragraflarına göre ölçer.

Bir finansal varlık ya da yükümlülük, 5.1.3 paragrafı kapsamında olan ticari alacak (TFRS 15'e göre önemli bir finansman bileşeni olmayan ya da işletmenin kolaylaştırıcı uygulamayı seçtiği alacak) değilse ilk defa finansal tablolara alınırken gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Bir finansal varlığın elde edilmesi ile ya da finansal bir yükümlülüğe ilişkin aracın ihraç edilmesi ile doğrudan ilgili işlem maliyetleri, sadece gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılanlar için doğrudan gider olarak yazılır. Diğer iki grupta sınıflandırılan varlık ve yükümlülüklerin bu tür işlem maliyetleri, finansal varlık ya da yükümlülüğün gerçeğe uygun değerine ilave edilir veya düşülür (TFRS 9, 5.1.1).

Finansal varlık ya da yükümlülük, finansal tablolara ilk defa alınırken gerçeğe uygun değeri işlem fiyatından farklı ise işletme tarafından, B5.1.2A paragrafı uygulanır (TFRS 9, 5.1.1A).

Finansal bir yükümlülük ise, ilk defa finansal tablolara alınırken 4.2.1 ve 4.2.2 paragraflarına göre sınıflandırılır ve yine finansal varlıklarda açıklandığı gibi 5.1.1 paragrafına göre ölçülür. 4.2.1 paragrafının (a) – (c) bentlerinde gerçeğe uygun değerle ölçülen finansal yükümlülükler sayılmıştır. İşletme, bu bentlerde sayılanlar dışında kalan tüm finansal yükümlülüklerini sonraki muhasebeleştirirmede itfa edilmiş maliyetinden ölçülen olarak sınıflandırır.

TFRS 9, 4.2.2 paragrafı, bir finansal yükümlülüğün finansal tablolara ilk defa alınması sırasında geri dönülemez bir şekilde gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak tanımlanabileceğini belirtmekte ve bunun koşullarını açıklamaktadır. Bu tanımlama için 4.3.5 paragrafı uyarınca buna izin verilmesi ya da böyle tanımlamanın paragrafta belirtilen nedenlerle ihtiyaca daha uygun bilgi sağlaması gerekir.

5. Finansal Tablo Dışı Bırakma

Finansal varlıkların finansal tablo dışı bırakılması TFRS 9, 3.2.2 - 3.2.9 paragraflarında düzenlenmiş, uygulamaya ilişkin açıklamalara ise aynı standardın uygulama bölümü 3.2'de yer verilmiştir. Bu bölümde, hangi

durumda finansal varlıkların finansal tablo dışında bırakılacağı şematik olarak ifade edilmiştir.

Standardın 3.2.2 - 3.2.9, B3.1.1, B3.1.2 ve B3.2.1 - B3.2.17 paragraflarının konsolide finansal tablolara uygulanması söz konusu olabilir. Bu durumda, bağlı ortaklıkların tamamı TFRS 10 uyarınca konsolide edildikten sonra standardın ilgili paragrafları uygulanır (TFRS 9, 3.2.1).

Finansal tablo dışı bırakmanın uygun olup olmadığının ve uygunluk derecesinin belirlenmesinden önce, söz konusu paragrafların ilgili finansal varlık ya da finansal varlık grubunun bir kısmına mı yoksa tamamına mı uygulanacağı belirlenir (TFRS 9, 3.2.2).

Örneğin, 3.2.4 paragrafında işletmenin hangi durumlarda bir finansal varlığı devretmiş sayılacağı açıklanmıştır. İşletme, bir sözleşmeye bağlı olarak finansal varlıktan kaynaklanan nakit akışlarını elde etme haklarını devretmesi ya da bu hakları elde tutması ancak 3.2.5 paragrafındaki şartları karşılayan bir anlaşma kapsamında, nakit akışlarının bir ya da birden fazla alıcıya ödenmesi konusunda bir mükellefiyeti üstlenmesi durumunda finansal varlığı devretmiş sayılır.

Paragraf 3.2.12'ye göre bir finansal varlık tamamen finansal tablo dışı bırakıldığında, varlığın finansal tablo dışı bırakıldığı tarih itibariyle defter değeri ile elde edilen bedel arasındaki fark, kâr veya zarar olarak finansal tablolara alınır.

Devredilen varlığa sahip olmaktan kaynaklanan tüm risk ve getiriler önemli ölçüde işletmenin elinde kalmaya devam ediyorsa, devredilen varlığın tamamı işletme tarafından finansal tabloda gösterilmeye devam eder ve devir karşılığında alınan bedel kadar bir finansal yükümlülük finansal tablolara alınır. Sonraki dönemlerde, işletme devretmiş olduğu varlıktan elde edeceği her türlü gelir ile yükümlülüğünden kaynaklanan her türlü gideri finansal tablolara alır (TFRS 9, 3.2.15).

Finansal varlığa sahip olmaktan kaynaklanan risk ve getiriler ne önemli ölçüde devrediliyor ne de elde tutuluyor ancak bu finansal varlık üzerinde kontrol devam ediyorsa, devredilen finansal varlığın devam eden ilişki ölçüsünde finansal tabloda gösterilmesine devam edilir (TFRS 9, 3.2.16).

Finansal yükümlülükler TFRS 9'un 3.3.1 - 3.3.5 paragrafları uyarınca finansal tablo dışı bırakılır. Bir finansal yükümlülük, kısmen ya da tamamen, sadece yerine getirilmesi, iptal edilmesi ya da zamanaşımına uğraması suretiyle ortadan kalktığında finansal durum tablosundan çıkarılır (TFRS 9, 3.3.1).

6. Finansal Araçlara İlişkin Örnekler

Nakit, senede bağlanmış ya da senetsiz ticari alacaklar ve ticari borçlar, hisse senetleri gibi özkaynak araçları, hazine bonosu, devlet tahvili, banka bonosu gibi borçlanma belgeleri finansal araçtır. Bir sözleşmeye dayalı finansal kiralama, kiralaan açısından finansal varlık, kiracı açısından ise finansal borçtur. Türev ürünlerle ilgili olumlu ve olumsuz farklar da finansal araç olarak kabul edilir. Altın alım sözleşmeleri de bir sözleşme içerdiklerinden finansal araç olarak kabul edilir (Kaya, 2015: 106).

Finansal varlık ve yükümlülükler çok çeşitli olduğundan bunlardan yaygın olarak finansal tablolarda yer alan bazı varlık ve yükümlülükler örnekler içerisinde yer verilmiştir. Daha anlaşılabilir olmasını sağlamak için örnekler sınıflandırılarak sunulmuştur. Örneklerle ilgili gerekli hesaplamalara ve açıklamalara yer verilmekle birlikte muhasebe kayıtlarına yer verilmemiştir. Örneklerde raporlama para birimi olarak TL kullanılmıştır. Örnekler oluşturulurken Akbulut (2015)'ten yararlanılmıştır.

6.1. TL Cinsinden Nakit Varlıklar

Finansal varlıklar bölümünde açıklandığı gibi TMS 32'de nakit bir finansal varlık olarak tanımlanmıştır. Raporlama para cinsinden nakit, ilk kayıta işlem fiyatından kaydedilir. İşlem fiyatı aynı zamanda gerçeğe uygun değer olacaktır. Nakit, vadesiz mevduat, alınan çekler gibi varlıkların dikkate değer bir faiz getirileri olmadığından dönem sonu tutarları da değişmeyecektir.

Vergi Usul Kanunu madde 284'e göre kasa mevcutları itibari kıymetleriyle değerlendirilir. Dolayısıyla, raporlama para cinsinden nakit, VUK ve TFRS 9'a göre aynı şekilde muhasebeleştirileceğinden ticari kar, mali kar farkı söz konusu olmayacaktır.

6.2. Yabancı Para Cinsinden Nakit Varlıklar

TFRS 9'a göre, finansal varlıkların sınıflandırılması bölümündeki açıklamalara göre yabancı para cinsinden nakit ve vadesiz mevduatlar itfa edilmiş maliyetinden ölçülme şartlarını sağlamadığından gerçeğe uygun değerinden ölçülür (TFRS 9, 4.1.2). Paragraf 4.1.4'e göre, itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülmiyorsa, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılarak ölçülür. Ayrıca, TFRS 9 paragraf B.5.7.2'de, TMS 21'e göre parasal kalem olan ve yabancı para cinsinden gösterilen finansal varlık ve yükümlülükler TMS 21'in uygulanacağı belirtilmektedir. TMS 21'e göre, parasal varlık kur farkı kazanç veya kayıpları kâr veya zarar olarak finansal tablolara alınır.

Sonuç olarak, yabancı para kasa, yabancı para cinsinden çek ve vadesiz mevduat, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlık olarak muhasebeleştirilecektir. Başlangıçtaki gerçeğe uygun değer işlem fiyatı olacak ve işlem masrafları TFRS 9, 5.1.1 paragrafı gereğince varlığın değerine eklenmeyecektir.

VUK madde 280'e göre yabancı para mevcudu borsa rayiciyle değerlenir. Ancak ülkemizde resmi döviz borsası bulunmadığından, değerlemede Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kurlar esas alınır. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca kur tespitinin yapılmadığı durumlarda 130 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği ve 187 Sıra No.lu GVK Genel Tebliği'yle yapılan düzenleme gereği, T.C. Merkez Bankası'nca ilan edilen döviz alış kurlarına göre değerlendirme yapılır.

Sonuç olarak, VUK ve TFRS 9'a göre yabancı para işlem tarihinde, TL karşılığı ödenerek alındığı kurdan TL karşılığı olarak muhasebeleştirilir. Yabancı para olarak alınmışsa, VUK'a göre TCMB alış kuru ile TFRS 9'a göre ise spot piyasadaki alış kuruna göre muhasebeleştirilir. Dönem sonunda ise VUK'a göre dönem sonu TCMB alış kuru ile TFRS 9'a göre ise dönem sonu spot piyasadaki alış kuruna göre muhasebeleştirilir. Dolayısıyla, sadece farklı kurların uygulanması nedeniyle ticari kar, mali kar farkı ortaya çıkar. Ortaya çıkan fark geçici nitelikte olduğundan ertelenmiş vergi varlığı/yükümlülüğü olarak muhasebeleştirilir.

6.3. TL Vadeli Mevduat

TFRS 9'a göre vadeli mevduat hesabı itfa edilmiş maliyet değeri üzerinden muhasebeleştirilir. Hesaplama etkin faiz yöntemi kullanılır. VUK madde 281'e göre ise mevduat ya da kredi sözleşmelerine dayanan alacaklar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır. Standarda göre hesaplamalar bileşik faiz üzerinden yapılırken VUK'a göre basit faiz kullanılır. Her iki düzenlemede de vade dönemi için muhasebeleştirilen toplam faiz aynı olmasına rağmen bunun dönemlere dağılımı farklı olur. Bu nedenle geçici vergi farkları ortaya çıkar ve bunların muhasebeleştirilmesi gerekir.

Örneğin; X anonim şirketi, 100.000 TL'yi 30.10.2022 tarihinde, aylık %2 faiz ile 6 aylık vadeli mevduat hesabı açtırmıştır.

VUK'a göre her ay 2.000 TL faiz hesaplanacak ve yılsonunda işlemiş faizi ile mevduat tutarı 104.00 TL, vade sonunda ise 112.000 TL olacaktır.

TFRS 9'a göre ise 6 ay sonraki 112.000 TL'yi bugün yatırılan 100.000 TL'ye eşitleyen faiz oranı (etkin faiz ya da iç verim oranı) hesaplanır. Daha sonra dönemsel faizler bu etkin faiz oranına göre birikimli olarak hesaplanır.

Excel programında "FAİZ_ORANI" formülü kullanılarak hesaplama yapıldığında, etkin faiz oranı aylık % 1,9068 olarak bulunur. Buna göre aşağıdaki tablo oluşturulur.

Bugünkü Değer	EFO (%)	Faiz Tutarı	Dönem Sonu Değeri	Tarih
100.000,00	1,9068	1.906,76	101.906,76	30.11.2022
101.906,76	1,9068	1.943,12	103.849,88	31.12.2022
103.849,88	1,9068	1.980,17	105.830,05	31.01.2023
105.830,05	1,9068	2.017,93	107.847,98	28.02.2023
107.847,98	1,9068	2.056,40	109.904,38	31.03.2023
109.904,38	1,9068	2.095,62	112.000,00	30.04.2023

VUK'a göre 31.12.2022 tarihi itibarıyla 4.000 TL faiz geliri tahakkuk ettirilerek finansal varlık 104.000 TL olurken, TFRS 9'a göre 3.849,88 TL faiz tahakkuk ettirilerek 103.849,88 TL olacaktır. VUK'a göre vergi ödeneceğinden mali kar, ticari kardan 150,12 TL daha fazla olacaktır. Bu tutar nazım hesaplarda takip edilir. Kurumlar vergisi oranı 2022 yılı için %23 olduğuna göre, vergi etkisi 34,53 TL (150,12 x 0,23) olarak hesaplanır ve Ertelenmiş Vergi Alacağı hesabına borç Ertelenmiş Vergi Gelir Etkisi hesabına alacak kaydı yapılır. Diğer bir ifadeyle işletme vergiyi 2022 yılı gelirine istinaden öder, 2023 yılı gelirine istinaden aynı tutarda eksik ödeyerek ertelenmiş vergi alacağını tahsil etmiş olur.

Hesaplama, bileşik faiz formülü kullanılarak, aşağıdaki şekilde de yapılabilir:

$$A = P \left(1 + \frac{R}{N} \right)^{NT}$$

$$112.000 = 100.000 \left(1 + \frac{R}{12} \right)^{12 \times 6 / 12}$$

R = 0,2288114767 = % 22,88114767 (Yıllık Etkin Faiz/Bileşik Faiz Oranı)

Birinci ay sonunda vadeye 5 ay kalmış olacağından, etkin faiz oranı kullanılarak 5 ay sonraki 112.000 TL'nin birinci ay sonundaki değeri (P1) aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$P1 = \frac{112.000}{\left(1 + \frac{0,2288114767}{12}\right)^{12 \times 5/12}} = 101.906,76 \text{ TL}$$

Başlangıç değeri olan 100.000 TL ile birinci ay sonundaki 101.906,76 TL arasındaki 1.906,76 TL, bir aylık işleyen faizdir. Sonraki aylarda da vadeye kalan ay değiştirilerek hesaplamalar yapılır.

Hesaplamalar ay yerine gün üzerinden de yapılabilir. Ayın herhangi bir günü işlem yapılabileceğinden raporlama gününe kadar geçen süre tam ay olmayabilir. Bu durumda, hesaplamaların gün üzerinden yapılması daha uygun olacaktır.

6.4. YP Vadeli Mevduat

Vadeli döviz mevduatının muhasebeleştirilmesi de özü itibariyle TL vadeli mevduat ile aynıdır. Tek fark dönem başı ve dönem sonundaki kura göre TL karşılığı ile muhasebeleştirilmesidir. VUK'a göre döviz, alış bedeli ile TL karşılığında muhasebeleştirilecek, dönem sonunda işlemiş faizi ile döviz tutarı dönem sonu kur ile TL'ye çevrilecek ve dönem başı ile dönem sonu tutarları arasındaki olumlu ya da olumsuz fark sonuç hesaplarına aktarılacaktır.

TFRS 9'a göre ise dönem başında alış kurundan (bankanın satış kuru) TL karşılığı ile muhasebeleştirilecek, dönem sonunda TL vadeli mevduatlarda olduğu gibi etkin faiz yöntemine göre işlemiş faizi ile birlikte hesaplanan döviz tutarı dönem sonu kur ile TL cinsinden muhasebeleştirilecektir. Dönem başı ile dönem sonu arasındaki fark sonuç hesaplarına aktarılacaktır.

Etkin faiz ve uygulanan kurların farklı olması nedeniyle VUK ve TFRS 9 arasındaki fark için de TL vadeli mevduatta olduğu gibi ertelenmiş vergi varlığı/yükümlülüğü ve ertelenmiş vergi gelir/gider etkisi kayıtları yapılacaktır.

6.5. Bankadaki Vadeli Altın Depo Hesabı

İşletmeler altın alıp vadeli olarak altın depo hesabı açtırabilirler. Bu hesaplar belirli bir faiz oranından açılırlar.

TFRS 9 açısından bunlar sözleşmeye dayalı hak ve mükellefiyet doğurduğundan finansal araçtır. İlk kayıt gerçeğe uygun değer üzerinden

yapılır. Vadeye kadar elde tutma amacıyla sözleşme imzalandığından sonraki dönemlerde itfa edilmiş maliyet yöntemiyle ölçülürler. Başlangıçta Borsa İstanbul Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar piyasasından alındığı bedelle aktifleştirilir. Sözleşmede belirtilen faiz üzerinden dönem sonu değerine göre etkin faizi hesaplanır ve kayıtlar buna göre yapılır. Dönem sonu değeri ise, işlemiş faizi ile birlikte bulunan altın miktarı dönem sonu piyasa fiyatı ile çarpılarak bulunur. Başlangıçtaki değer ile dönem sonu değeri arasındaki fark sonuç hesaplarına aktarılır.

VUK açısından ise, madde 281'deki, mevduat ya da kredi sözleşmelerine bağlı alacaklar, değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır ifadesi ve madde 289'daki diğer iktisadi kıymetlerin varsa borsa rayici yoksa kayıtlı değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirilmesine ilişkin hükümlerine bakmak gerekir. Bu hükümlere göre, önce altın cinsinden doğrusal olarak faiz hesaplanacak, sonra da elde edilen toplam miktar borsa fiyatından TL'ye çevrilecektir.

Sonuç olarak, uygulanacak borsa fiyatları aynı olacağından fark sadece faiz hesaplamasından kaynaklanacak ve buna göre vergi düzeltme kayıtları yapılacaktır.

6.6. Senetsiz-Senetli Alacaklar ve Vadeli Çekler

Örneğin; X anonim şirketi maliyet bedeli 260.000 TL, peşin satış fiyatı 300.000 TL olan mallarını 01.12.2022 tarihinde toplam 360.000 TL'ye satmıştır. Satış karşılığında, 01.03.2023 tarihinde tahsil edilmek üzere 160.000 TL tutarında bir çek, 01.03.2023 tarihinde tahsil edilmek üzere 100.000 TL tutarında senet alınmış, kalan 100.000 TL ise 01.03.2023 tarihinde tahsil edilmek üzere senetsiz alacak olarak müşterinin cari hesabına kaydedilmiştir.

TFRS 9 kapsamında bütün finansal varlık ve borçlar başlangıçta gerçeğe uygun değerinden (işlem fiyatından) ölçülür. Açıklamalar ışığında vadeli alacaklar da ayırım gözetmeksizin başlangıçta işlem fiyatından ölçülür ve işlemler için bir maliyete katlanılır ise o da işlem fiyatına eklenir. Devamında ise anılan alacaklar itfa edilmiş maliyet değerinden bugünkü değerine indirgenir.

TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardına göre işlem sırasındaki gerçeğe uygun değerinden 300.000 TL satış hasılatı olarak kaydedilir. İlgili varlık hesaplarına peşin değer olan 300.000 TL borç kaydedilir. Aradaki 60.000 TL ilgili dönemlere faiz geliri olarak etkin faiz üzerinden dağıtılır.

Excel programında “FAİZ_ORANI” formülü kullanılarak hesaplama yapıldığında, üç ay sonraki 360.000 TL'yi bugünkü 300.000 TL'ye eşitleyen etkin faiz oranı aylık 0,0626586 (% 6,26586) olarak bulunur ve aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi etkin faiz oranına göre her aya düşen faiz tutarı hesaplanır.

Bugünkü Değer	EFO (%)	Faiz Tutarı	Dönem Sonu Değeri	Tarih
300.000,00	6,26586	18.797,57	318.797.57	31.12.2022
318.797.57	6,26586	19.975,40	338.772,97	31.01.2023
338.772,97	6,26586	21.227,03	360.000,00	28.02.2023

Vergi Uygulamasına göre vadeli satışlarda fatura tutarı (360.000 TL) hasılat olarak kaydedilir. VUK reeskont uygulamasının amacı da kısmen de olsa (sadece senetli alacaklar reeskonta tabi tutulabilir) fazla yazılan hasılatın düzeltilmesidir. VUK'un alacaklarla ilgili madde 281 senetli alacaklara ve 30.04.2013 tarihli 64 numaralı VUK sirküleri ile de vadeli çeklere reeskont ayrılmasına izin verilmiş, senetsiz alacaklara ise reeskont ayrılması işlemine izin verilmemiştir.

İşletmenin senetli alacaklarını reeskonta tabi tuttuğu varsayılmıştır. Vade bitimine kalan süre iki aydır. Şubat ayı 28 gün olduğu için vadeye 59 gün kalmıştır. Reeskont faizi, $[F = (a \times n \times t) / 360 + (n \times t)]$ iç iskonto formülü ile hesaplanır. 31.12.2022 tarihi itibarıyla TCMB vadesine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında yapılacak reeskont işlemlerinde uygulanacak faiz oranını yıllık 9,75 avans işlemlerinde uygulanacak faiz oranını ise yıllık 10,75 olarak açıklamıştır. VUK 238 numaralı Genel Tebliğ uyarınca reeskont tutarının hesaplanmasında, faiz oranı olarak reeskont işlemlerinde uygulanan faiz oranı değil, kısa vadeli avans işlemlerinde uygulanan faiz oranı esas alınır. Bu nedenle uygulanacak faiz oranı %10,75 olarak kullanılmıştır. Reeskonta tabi tutulacak anapara toplamı, çek ve senet toplamı olan 260.000 TL'dir.

$$F = (260.000 \times 0,1075 \times 59) / 360 + (59 \times 0,1075)$$

$$F = 4.501,39 \text{ TL}$$

Dönem kurumlar vergisi hesabı için,

Vergi kanunlarına göre hasılat yazılacak tutar	360.000,00
Reeskont yoluyla gider yazılacak tutar	4.501,39
Gelir Tablosuna yansiyacak net gelir	355.498,61
Standart uygulamasına göre hasılat yazılacak tutar	300.000,00

Standart uygulamasına göre faiz geliri	18.797,57
Ticari kara yansıyan tutar	318.797,57
Mali kara geçerken ticari kara eklenecek tutar	36.701,04
(355.498,61 - 318.797,57)	

2022 yılı gelirlerine uygulanacak Kurumlar Vergisi oranı %23 olduğundan net ertelenmiş vergi varlığı 8.441,24 TL ($36.701,04 \times 0,23$) olacak ve kayıtlar buna göre TMS 12 Gelir Vergileri standardına göre düzenlenecektir.

6.7. Borçlanma Araçlarına Yapılan Yatırımlar

İşletmeler kısa vadeli alım satım amacıyla ya da vadesine kadar getirisini elde etmek amacıyla kısa vadeli-uzun vadeli, kuponlu-kuponsuz bir şekilde ihraç edilmiş kamu ya da özel sektör borçlanma araçlarına yatırım yapabilir. Bu araçlar borsada işlem görüyor olabilir ya da olmayabilir. Bu tür finansal yatırımlar, bu özelliklerine göre muhasebeleştirilir.

6.7.1. Borsada İşlem Görmeyen Özel Sektör Tahvili

Örneğin; İşletme, Y işletmesinin ihraç ettiği 100.000 TL nominal bedelli aylık %2 faiz ödemeli 2 yıl vadeli tahvilleri 30.09.2022 tarihinde nominal bedelle satın almıştır. Satın alma sırasında 1.000 TL komisyon ödemiştir. İşletme vade sonuna kadar tahvili elinde tutmayı düşünmektedir. Vade sonunda nominal bedel ve bir aylık faiz toplamı olan 102.000 TL birlikte tahsil edilecektir.

TFRS 9 tahvilleri ihraç eden açısından finansal borç, tahvil yatırımcısı açısından finansal varlık olarak sınıflandırmaktadır. Vadesi, anapara ve faiz yükü belli ve borsada işlem görmeyen tahvil gibi borçlanma araçları sonraki dönemlerde itfa edilmiş maliyet yöntemine göre ölçülür. Başlangıçtaki işlem maliyetleri de etkin faizin ölçümünde dikkate alınır.

Etkin faiz, başlangıçta ödenen 101.000 TL'yi 23 ay boyunca alınacak 2.000 TL faiz ve 24. ayda anapara ve faiz olarak alınacak 102.000 TL'ye eşitleyen iç verim oranı olarak hesaplanır. Hesaplama yapıldığında etkin faiz aylık 0,019474 (% 1,9474) olarak bulunur. Başlangıç değeri olan 101.000 TL'ye bu oran uygulanarak her ay sonundaki işlemler faiz ve işlemler faizle birlikte tahvilin dönem sonu değeri hesaplanır. İlk üç aya ilişkin hesaplama aşağıdaki tablodaki gibi olur.

Bugünkü Değer	Etkin Faiz Oranı (%)	Faiz Tutarı	Tahsil Edilen Faiz	Dönem Sonu Değeri	Tarih
101.000,00	1,9474	1.966,92	2.000,00	100.966,92	31.10.2022
100.966,92	1,9474	1.966,27	2.000,00	100.933,19	30.11.2022
100.933,19	1,9474	1.965,62	2.000,00	100.898,81	31.12.2022

Etkin faiz oranına göre hesaplanan faiz tahvilin değerine eklenirken, tahsil edilen faiz tutarı düşülür ve dönem sonu tahvilin raporlama değerine ulaşılır. Sonuç olarak, 2022 sonu itibariyle kar veya zarar hesabına yazılacak tutar 5.898,81 TL ($1.966,92+1966,27+1.965,62$) olarak hesaplanır. Tahvilin dönem sonu değeri 100.898,81 TL olarak finansal durum tablosuna alınır.

VUK madde 279 uyarınca borsa rayici olmayan tahviller alış bedeli ile muhasebeleştirilir. Sonraki dönemlerde değerlemesi tahvilin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dâhil) alış tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle yapılır. Dolayısıyla, tahvil 100.000 TL olarak aktifleştirilir, alış gideri olan 1.000 TL doğrudan gider yazılır ve alış tarihi olan 30.09.2022 tarihinden 31.12.2022 tarihine kadar işleyen 6.000 TL faiz geliri olarak muhasebeleştirilir. Gelir veya gider tablosuna aktarılan net gelir 5.000 TL ($6.000 - 1.000$) TL olur.

Sonuç olarak, ticari kar 5.898,81 TL, mali kar ise 5.000 TL olacaktır. Aradaki fark olan 898,81 TL, bir yandan nazım hesaplarda takip edilirken bu tutar üzerinden hesaplanan vergi etkisi olan 206,73 TL ($898,81 \times 0,23$) ticari kar daha fazla ve fark geçici olduğundan bu tutar ertelenmiş vergi yükümlülüğü olarak kayıtlara alınır.

6.7.2. Borsada İşlem Görmeyen Finansman Bonosu

Finansman bonoları bazı şirketler tarafından kısa vadeli fon sağlamak için ihraç edilirler. Finansman bonoları iskontolu olarak (nominal bedelin altında bir bedelle) ihraç edilir. Nominal bedelle ihraç fiyatı arasındaki fark finansman bonosunun vade dönemine faiz geliri olarak aktarılır.

Örneğin; işletme işlem maliyetleri olmayan, Z Anonim Şirketi tarafından ihraç edilen nominal bedeli 50.000 TL olan finansman bonosunu iskontolu olarak 30.08.2022 tarihinde 30.000 TL ye satın almıştır. İşletme, tahvili süre sonuna kadar elinde tutmak istemektedir. Finansman bonosu 9 ay vadeli ve vade 30.05.2020 tarihinde dolacaktır.

TFRS 9 kapsamında finansal varlık olarak sınıflandırılır ve işlem bedeli (gerçeğe uygun değeri) ile aktifleştirilir. Sonraki dönemlerde itfa edilmiş maliyeti ile ölçülür. Önce 9 ay sonraki 50.000 TL'yi bugünkü 30.000 TL'ye

eşitleyen etkin faiz oranı, Excel programında “FAİZ_ORANI” formülü kullanılarak bulunur. Bu orana göre dönem sonuna kadar işlemler faiz hesaplanır ve finansal varlık hesabına borç, kar veya zarar tablosuna alacak yazılır. Böylelikle finansal aracın değeri vade sonundaki değeri olan 50.000 TL'ye ulaşır. Faiz gelirleri de ait oldukları dönemlerde muhasebeleştirilmiş olur. Etkin faiz oranı aylık 0,0584 (% 5,84) ve 2022 dönemi sonuna kadar hesaplanan faiz 7.646,16 TL olarak bulunur.

Vergi düzenlemelerine göre ve Tek Düzen Hesap Planı çerçevesinde ise Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları hesabına alış bedeli ile kaydedilir. Finansman bonosunun alış bedeli ile nominal bedel arasındaki fark finansman bonosunun faizidir ve bononun vadesine doğrusal olarak dağıtılır. Etkin faiz ile arasındaki fark burada ortaya çıkar. Dönem sonuna kadar (31.12.2022) 4 ay olduğundan işletilecek faiz 8.888,89 TL ($20.000 \times 4/9$) olarak hesaplanır.

Sonuç olarak, vergi kanunlarına göre vergiye tabi gelir ticari kara göre 1.242,73 TL ($8.888,89 - 7.646,16$) daha fazla olacak ve buna göre 285,83 TL ($1.242,73 \times 0,23$) ertelenmiş vergi varlığı hesaplanarak gerekli vergi uyumlama kayıtları yapılacaktır. Ara dönem mali tablo ihmal edilmiştir.

6.7.3. Borsada İşlem Gören Devlet Tahvili

Borsada işlem gören devlet tahvili, hazine bonosu gibi finansal araçlara yapılan yatırımlar VUK madde 279'a göre borsa rayici ile değerlendirilir. VUK ile TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirme arasında fark olup olmaması bu yatırımların TFRS 9'a göre nasıl sınıflandırıldığına bağlıdır.

TFRS 9, bu varlıkları itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırır. Gerçeğe uygun değerlendirme yönteminin kullanılması durumunda, ticari kar ve mali kar arasında bu işlemten dolayı fark olmayacaktır.

Bu varlıklar itfa edilmiş maliyeti ile değerlendirilirse, daha önce de açıklandığı gibi, bu varlıklar işlem bedeli dahil alış maliyetleri ile aktifleştirilir. Daha sonra hesaplanan etkin faiz yöntemine göre değerlendirilir. Dolayısıyla ticari kar ve mali kar arasında fark çıkar ve vergi uyumlama kayıtları yapılır (Örnekler için bkz. Örtten, Kaval, Karapınar, 2019: 342-354).

6.8. Hisse Senetleri

TFRS 9 finansal araçları, finansal varlık, finansal borç ve özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırmaktadır. Doğal olarak hisse senetleri özkaynağa dayalı finansal araç sınıfına girmektedir. TFRS 9'a göre bir finansal varlık itfa edilen maliyet üzerinden ölçülemediği sürece gerçeğe

uygun değerinden ölçülür (TFRS 9, 4.1.4). Bir vade içermediği ve paranın zaman değeri gibi bir durum söz konusu olmadığından hisse senetleri ilk finansal tablolara alma ve sonrasında gerçeğe uygun değerinden ölçülürler. İşletmenin varlık yönetim modeline göre hisse senetleri gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılan ya da diğer kapsamlı gelirden (öz kaynaklarda) muhasebeleştirilen olarak sınıflandırılabilir.

İşletme hisse senedini ticari amaçla elde tutmuyorsa ve TFRS 3 kapsamında değil TFRS 9 kapsamında olan bir özkaynak aracına yapılan yatırım ise, gerçeğe uygun değer değişikliklerinin diğer kapsamlı gelirden sunulması konusunda, geri dönülemeyecek bir tercihte bulunulabilir (TFRS 9, 5.7.5).

Örneğin; X anonim şirketi 15.10.2022 tarihinde borsada işlem gören bir şirketin 10.000 adet hisse senedini spekülasyon amaçla 6,00 TL'den satın almıştır. Aracı kuruma 90 TL komisyon ödenmiştir. Hisse senedinin 31.12.2022 tarih itibarıyla borsa kapanış değeri 6,30 TL'dir. TFRS 9 Standardına göre öz kaynağa dayanan finansal araçlar başlangıçta ve sonrasında gerçeğe uygun değerden ölçülürler (TFRS 9, 5.1.1). Bir finansal varlık itfa edilen maliyet üzerinden ölçülemediği sürece gerçeğe uygun değerinden ölçülür (TFRS 9, 4.1.4).

Hisse senedi spekülasyon amaçla alındığından gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zararda ölçülen olarak sınıflandırılacak ve işlem maliyetleri paragraf 5.1.1'e göre gerçeğe uygun değere ilave edilmeyecektir. H i s s e senedi borsada işlem gördüğünden raporlamaya esas gerçeğe uygun değeri 31.12.2022 tarihi itibarıyla borsa kapanış değeri olacaktır.

Hisse senetleri VUK madde 79'a göre alış bedeli ile değerlendirilir. Dolayısıyla alış bedeli olan 60.000 TL (6,00 x 10.000) olarak muhasebeleştirilecek, hisse senedi alış komisyonu doğrudan gider yazılacak ve dönem sonunda alış bedeli ile değerlemeye devam edeceğinden değerlendirme kar zararı muhasebeleştirmeyecektir.

TFRS 9'a göre ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değeri işlem bedeli olduğundan yine 60.000 TL olarak kaydedilecek ve komisyon sonuç hesaplarına yazılacaktır. Dolayısıyla VUK ile ilk kayıtta herhangi bir fark olmayacaktır.

Dönem sonundaki gerçeğe uygun değeri 63.000 TL (6,30 x 10.000) olacak ve 3.000 TL sonuç hesaplarına kar olarak yansıtılacaktır. Ticari kar mali kardan 3.000 TL fazla olduğundan nazım hesaplarda matrahtan indirilmek üzere 3.000 TL kaydedilecek, fark geçici olduğundan %23 vergi oranına göre 690 TL (3.000 x 0,23) vergi geliri/gideri hesabına borç, ertelenmiş

vergi yükümlülüğü hesabına alacak yazılacaktır. Sonraki dönemde, hisse senedi satılırsa ya da gerçeğe uygun değerinde değişiklik olduğunda vergi uyumlama kaydında da gerekli düzeltme yapılır. Örneğin; 64.000 TL bedelle satılırsa, VUK'a göre 4.000 TL kar, standarda göre kar 1.000 TL olacak ve bu kez mali kar ticari kardan 3.000 TL fazla olacağından bu işleme ilişkin nazım hesaplar ile ertelenmiş vergi yükümlülüğü hesabı kapatılacaktır.

Borsada işlem görmeyen bir şirketin hissesi satın alındığında VUK açısından bir fark olmayacaktır. İlk kayıt alış bedeli ile olacak, dönem sonu değeri VUK madde 289 kapsamında değerlendirilirse kayıtlı değer olacak, bu da yine alış bedeli olacaktır. TFRS 9 açısından yine gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülecek, sadece borsa değeri olmadığından gerçeğe uygun değeri TFRS 13'e göre bazı değerlendirme yöntemleri yardımıyla hesaplanacaktır. Alış bedelinden farklı (düşük ya da yüksek) bir değer belirlenmesi durumunda gerekli vergi uyarlama kayıtları yapılacaktır.

Hisse senetlerinin, spekülatif amaçla değil uzun vadeli yatırım amacıyla alınmış olması durumunda finansal yönetim modeli getiri amaçlı bir model olacaktır. Hisse senetleri yine gerçeğe uygun değerle muhasebeleştirilecektir. Daha sonra şirket değerlendirme farklarını isterse kar veya zararda isterse geri dönülemez bir şekilde özkaynaklarda muhasebeleştirilebilir. Geri dönülemez olması demek özkaynaklarda biriken tutarların finansal varlık elden çıkmış olsa dahi kar veya zarara aktarılmamasıdır (Örten, Kaval, Karapınar, 2019:358).

6.9. Finansal Yükümlülükler

Vadeli finansal yükümlülükler de finansal alacaklar gibi, bir sözleşmeye dayalı olarak genellikle belirli bir faiz üzerinden bir borcun ödenmesini gerektirdiğinden vadeli alacaklarda olduğu gibi borcun vadesine göre itfa edilmiş maliyetinden ölçülür.

Örneğin; 6.7. Senetsiz-Senetli Alacaklar ve Vadeli Çekler bölümünde kullanılan örnek, burada da alıcı açısından kullanılabilir.

Z anonim şirketi peşin alış fiyatı 300.000 TL olan malları 01.12.2022 tarihinde toplam 360.000 TL'ye satın almıştır. Bedeli için, 01.03.2023 tarihinde ödenmek üzere 160.000 TL tutarında bir çek, 01.03.2023 tarihinde ödenmek üzere 100.000 TL tutarında senet verilmiş, kalan 100.000 TL ise 01.03.2023 tarihinde ödenmek üzere senetsiz borç olarak satıcının cari hesabına kaydedilmiştir. Alınan malların tamamı satılmıştır.

TFRS 9 kapsamında bütün finansal varlık ve borçlar başlangıçta gerçeğe uygun değerinden (işlem fiyatından) ölçülür. Buna göre, vadeli borçlar da

ayrım gözetmeksizin başlangıçta işlem fiyatından ölçülür ve işlemler için bir maliyete katlanılır ise o da işlem fiyatına eklenir. Devamında ise anılan borçlara etkin faiz oranına göre hesaplanan faizler eklenerek izlenir.

Borcun bugünkü değerini gelecekte ödenecek tutara eşitleyen faiz oranı (etkin faiz) Excel programında “FAİZ_ORANI” formülü kullanılarak hesaplanacak, bu orana göre her döneme düşen faiz gider olarak yazılacak ve borcun tutarına ilave edilecektir. Böylece vade sonunda borç ödenecek tutarına ulaşacaktır. Burada borcun senetli ya da senetsiz olması değil finansman yükü içerip içermediği önemlidir.

Bugünkü 300.000 TL'yi 3 ay sonraki 360.000 TL'ye eşitleyen etkin faiz oranı aylık 0,0626586 (% 6,26586) olarak hesaplanır. Buna göre 31.12.2022 tarihine kadar işleyen faiz 18.797,57 ve borcun 31.12.2022 tarihli tutarı 318.797,57 olarak hesaplanır.

VUK madde 285, borçların kayıtlı değerleri ile değerlendirileceğini, vadesi gelmemiş senede bağlı borçların (vadeli çekler dâhil) değerlendirme günü kıymetine indirgenebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, senetli alacakların reeskonta tabi tutulması durumunda senetli borçların da reeskonta (prekont) tabi tutulmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, senetsiz borçlar için iskonto işlemi yapılmayacaktır. Daha önceki örnekte açıklandığı gibi 2022 yılı için uygulanacak iskonto oranı 10,75 olacak ve reeskont faizi 4.501,39 TL olacaktır.

Dönem kurumlar vergisi hesabı için,	
Vergi kanunlarına göre gider (SMM)	360.000,00
Reeskont yoluyla gelir yazılacak tutar	4.501,39
Gelir Tablosuna yansiyacak net gider	355.498,61
Standart uygulamasına göre gider (SMM)	300.000,00
Standart uygulamasına göre faiz gideri	18.797,57
Ticari kara gider olarak yansıyan tutar	318.797,57
Mali kara geçerken ticari kardan düşülecek tutar	36.701,04
(355.498,61 - 318.797,57)	

2022 yılı gelirlerine uygulanacak Kurumlar Vergisi oranı %23 olduğundan net ertelenmiş vergi yükümlülüğü 8.441,24 TL (36.701,04 x 0,23) olacak ve kayıtlar bu verilerle TMS 12 Gelir Vergileri standardına göre düzenlenecektir.

İhraç edilen tahvil, varlığa dayalı menkul kıymet, finansman bonusu gibi menkul kıymetlerin ihracından kaynaklanan reklam ve matbaa

baskı giderleri, SPK ve BIST ücretleri, aracı komisyonları, bağımsız denetim ve danışmanlık hizmetleri gibi ihraç sırasında katlanılan giderlere ilişkin harcamaların muhasebeleştirilme şekli finansal borcun nasıl sınıflandırılacağına bağlıdır. Finansal borç gerçeğe uygun değer farkı kar veya zararda muhasebeleştirilecek olarak sınıflandırılırsa bu harcamalar doğrudan gider olarak muhasebeleştirilecektir. İtfa edilmiş maliyet yöntemi ile muhasebeleştirilecek olarak sınıflandırılması durumunda ise doğrudan gider yazılmayacak, aktifleştirilerek borçlanma maliyetine eklenecek ve finansal borcun vadesi boyunca itfa edilerek gidere dönüştürülecektir. Başabaşın altında satış fiyatı ile satılması nedeniyle doğan menkul kıymet ihraç farkları da etkin faiz hesaplamasında dikkate alınacaktır (Örten, Kaval, Karapınar, 2019: 314-315).

Örneğin, 2 yıl vadeli %20 faiz oranlı 500.000 TL nominal değerli tahvil ihraç eden bir işletme, ihraç sırasında 10.000 TL ihraç giderine katlanmış ve tahvilleri 480.000 TL bedelle iskontolu olarak satmış ise, başlangıçta bilançoda 470.000 TL olarak net değerle muhasebeleştirilecek ve etkin faiz oranı, tahvil için vade boyunca ödenecek anapara ve faizleri başlangıçtaki değere eşitleyecek oran olacaktır.

Sonuç

Finansal raporlarını TMS/TFRS kapsamında sunan işletmeler finansal araçlara ilişkin uygulamalarında doğrudan TMS32, TFRS 7 ve TFRS 9 standartlarına başvurmak durumundadırlar. Öncelikle finansal araçlar; finansal varlık, finansal borç, öz kaynağa dayalı finansal araçlar ve korunma muhasebesi araçları olarak tanımlanmalı (TMS 32), itfa edilmiş maliyeti ile değerlendirilen, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zararda ya da diğer kapsamlı gelirden izlenen olarak sınıflandırılmalı ve bu sınıflandırmaya göre ölçülerek raporlanmalı (TFRS 9) ve finansal tablo kullanıcıları için daha kullanışlı hale getirilebilmesi için finansal tablolarda gerekli açıklamalara yer verilmelidir (TFRS 7).

Finansal araçların tamamı başlangıçta gerçeğe uygun değerle ölçülür. Genellikle bu değer işlem bedeline eşit olduğundan sorun teşkil etmez. Sonraki gerçeğe uygun değer ölçümlerinde, finansal aracın piyasasının olmaması durumunda, işletmelerin bir takım varsayım, tahmin ve bilgilere dayalı olarak kapsamlı çalışmalar yapmaları gerekir. İşletmelerin bu çalışmalara ilişkin ayrıntılı açıklamaları finansal tablolara ilişkin açıklamalarda sunmaları finansal tablo kullanıcılarının bu tablolardan daha sağlıklı bilgi elde etmesi için önemlidir. Ayrıca bu çalışmalara ilişkin bilgi ve belgelerin

dosyalanması işletmenin finansal tablolarının bağımsız denetiminde de önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, finansal araçlara ilişkin raporlamaya ilişkin genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bir takım özellikli finansal araçlarla ilgili ayrıntılı çalışmalar yapılması, finansal araçlara ilişkin uygulamaların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, finansal araçların raporlanmasına ilişkin kapsamlı bir literatürün oluşmasına ve finansal araçların ihtiyaca ve gerçeğe daha uygun şekilde raporlanmasına katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Akbulut, A. (2015). Karşılaştırmalı TMS/TFRS – Vergi Uygulamaları ve Sonuçları, 2. Baskı, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Ankara.
- Kaya, G. A. (2015), “Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 105-121.
- Kamu Gözetim Kurumu (KGK), TFRS 2023 Seti (Mavi Kitap), <https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10436/TFRS-2023-Seti> (Erişim Tarihi: 05.3.2023)
- Örten R., Kaval H., Karapınar A. (2019), Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

